

การศึกษาตัวบทกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงและกาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์: เพื่อการจัดการเรียนการสอน

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ*

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ได้รับบทความ: 26 มกราคม 2568 ปรับปรุงแก้ไข: 7 มีนาคม 2568 ตอรับการตีพิมพ์: 19 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาตัวบทของกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงและกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรเพื่อการจัดการเรียนการสอน ผลการศึกษาด้านภูมิหลังอันเป็นข้อมูลสำหรับจัดการเรียนการสอน พบว่า เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงแต่งกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และกาพย์เห่เรือในช่วงเดียวกัน คือ แต่งประมาณ พ.ศ. 2294 - 2301 เมื่อครั้งตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปนมัสการพระพุทธบาทสระบุรี โดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคน้อย ทั้งนี้เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงแต่งกาพย์เห่เรือขึ้นเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงทรงแต่งกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงเป็นลำดับถัดมา ผลการศึกษาด้านเนื้อหาอันเป็นข้อมูลสำหรับจัดการเรียนการสอน พบว่า กาพย์เห่เรือปรากฏเรือประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เรือพระที่นั่งทรงเรือพระที่นั่งรอง เรือรูปสัตว์ เรือคู่ชัก และแสดงให้เห็นอารมณ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรว่า ทรงมีความภูมิใจในวัฒนธรรม มีความสุขและทุกข์อันเนื่องมาจากความรัก ทรงภาคภูมิใจในตัวเอง และทรงคิดถึงนางตลอดเวลา ส่วนกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ได้แสดงให้เห็นตัวตนของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรว่า ทรงรัก ธรรมชาติ ทรงมีความสุขที่ได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ทรงมีพระอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ทรงมีความเชื่อมั่นในตนเอง และทรงเป็นผู้มีใจกว้าง โดยทรงอนุญาตให้ผู้อ่านแก้ไขงานของพระองค์ได้หากพบข้อผิดพลาด

คำสำคัญ: กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง, กาพย์เห่เรือ, เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร, วรรณคดีวิจักษ์

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

A Study of the Text of the Kap Hor Khlong Praphas Tarn Thongdaeng and Kap Hae Ruea of Prince Thammathibet in the Textbook of the Basic Thai Language Literary Appreciation: for Teaching Management

Natawut Klaisuwan*

Faculty of Humanities Mahamakut Buddhist University

Received: January 26, 2025 **Revised:** March 7, 2025 **Accepted:** May 19, 2025

Abstract

This academic article aimed to study Kap Hor Khlong Praphas Tarn Thongdaeng and Kap Hae Ruea, composed by Prince Thammathibet, and to employed the content for teaching management. After the study of the background information, it was found that Prince Thammathibet composed these two poems in the same period around 1751 - 1758 CE. The poems were written when the Prince followed His Majesty the King Boromakot to Phra Phutthabat Temple in Saraburi for worshipping the Buddha's footprint through the minor Royal Barge Procession. Prince Thammathibet composed Kap Hae Ruea first following by Kap Hor Khlong Praphas Than Thong Daeng. The findings about content relevant to instructional design revealed that Kap He Ruea features various types of royal barges, including the main royal barge, secondary royal barges, animal-shaped barges, and twin-towed barges. The poem reflects Prince Thammathibet's emotions, his pride in Thai cultural heritage, the joy and sorrow derived from his love life, his admiration for the lady he loved, and his constant longing for her. Meanwhile, Kap Hor Khlong Praphas Tarn Thongdaeng revealed aspects of the Prince's personality including his deep appreciation of nature, the joy he found in being surrounded by it, and his moods that shifted in harmony with the natural environment. The poem also reflects his self-confidence and open-mindedness, as he graciously permitted readers to revise his work when they discovered any errors.

Keywords: Kap Hor Khlong Praphas Than Thongdaeng, Kap Hae Ruea, Prince Thammathibet,
Literary Appreciation

* Lecturer of the Thai Language Program, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

บทนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการนำพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมาเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยกำหนดให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ศึกษาพระนิพนธ์ เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และ กำหนดให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ศึกษาพระนิพนธ์ เรื่อง กาพย์เห่เรือ ทั้งนี้ นักวิชาการด้านวรรณคดีไทย หลายท่าน ต่างมีมุมมองหรือแนวคิดเกี่ยวกับพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ทั้ง 2 เรื่อง ในด้านความไพเราะ ของถ้อยคำ กระบวนการพรรณนาและคุณค่าด้านต่าง ๆ โดย ธนิต อยู่โพธิ์ (2516) กล่าวว่า กาพย์ของเจ้าฟ้าธรรม ธิเบศร มีรสแห่งถ้อยคำที่หวานจับใจปานน้ำผึ้ง ส่วนพรพรรณ ธารานุมาศ (2537) กล่าวว่า กาพย์ของเจ้าฟ้าธรรม ธิเบศร สร้างภาพให้เกิดขึ้นในจิตแก่ผู้อ่านอย่างแจ่มชัด

นอกจากนี้ กาพย์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ล้วนมีคุณค่าด้านความรู้และจิตใจ โดยกาพย์ห่อโคลงประพาส ธารทองแดง ให้คุณค่าด้านความรู้ทางธรรมชาติวิทยา (ธนศ เศวรภาดา, 2548) ที่มาพร้อมกับการพรรณนาด้วย รสวรรณศิลป์ อันสร้างจินตภาพให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านอย่างแจ่มชัด ส่วนกาพย์เห่เรือแม้ว่าจะเป็นการแสดงอารมณ์ ส่วนตัวของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร แต่ได้แสดงให้เห็นความละเมียดละไมของการใช้ภาษาอันมีวรรณศิลป์ ที่สร้างความ ประทับใจแก่ผู้อ่าน (ธนศ เศวรภาดา, 2549) ทั้งนี้ อิงอร สุพันธุ์วนิช (2565) ยังได้กล่าวเน้นย้ำให้เห็นคุณค่าของ กาพย์ที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงแต่งขึ้นว่า มีทั้งคุณค่าด้านความรู้ทางธรรมชาติ คุณค่าด้านการสรรคำที่ทำให้เกิด ความไพเราะ มองเห็นความเคลื่อนไหวและมีชีวิตชีวา ทั้งยังแสดงให้เห็นคุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม

จากมุมมองหรือแนวคิดของนักวิชาการดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่ากาพย์ห่อโคลงประพาสธาร ทองแดงและกาพย์เห่เรือ ล้วนมีความโดดเด่นในด้านความงามของการใช้คำ ทั้งยังมีคุณค่านานาประการ จึงไม่ เป็นที่แปลกใจว่า เหตุใดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้นำพระนิพนธ์ ทั้ง 2 เรื่อง มาเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษา

การศึกษาเนื้อหาเพื่อการเรียนการสอน

แม้ว่าหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 ก) และหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 ข) จะได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงและกาพย์เห่เรือเอาไว้ในช่วงความนำ แต่ผู้เขียน บทความนี้ก็มีความเห็นว่า หากมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทั้ง 2 เรื่อง เพิ่มเติมอย่าง ละเอียดลึกซึ้ง อาจเป็นแนวทางให้ครูผู้สอน นำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้มากขึ้น ดังนั้นผู้เขียน บทความ จึงได้ศึกษากาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พร้อมด้วยกาพย์เห่เรืออย่างละเอียด และนำเสนอผล การศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ภูมิหลัง

จากการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับภูมิหลังของกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงและกาพย์เห่เรือ โดยศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ผู้เขียนบทความ พบว่า เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงแต่งกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงและกาพย์เห่เรือในช่วงเวลาเดียวกัน แต่ทรงแต่งกาพย์เห่เรือขึ้นก่อน จากนั้นจึงทรงแต่งกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง โดยเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงแต่งกาพย์ทั้ง 2 เรื่อง เมื่อครั้งตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปนมัสการพระพุทธบาท สระบุรี ซึ่งออกเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาด้วยกระบวนพยุหยาตราสถลมารคไปขึ้นบกที่ท่าเจ้าสนุก จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราสถลมารคจากท่าเจ้าสนุกไปยังพระพุทธบาท สระบุรี ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราสถลมารคถึงพระพุทธบาท สระบุรีแล้ว ก็เสด็จประทับยังพระตำหนักธารเกษม ภายในบริเวณธารทองแดงอันร่มรื่น

เนื้อความจากกาพย์เห่เรือบ่งบอกให้ทราบว่า ขณะที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรประทับในเรือพระที่นั่งทรงแต่งกาพย์เห่เรือพรรณนากระบวนเรือ และชมธรรมชาติสองข้างทาง พร้อมกับพรรณนาอารมณ์ไปตามลำดับเวลากล่าวคือ ตอนเช้าชมกระบวนเรือ ตอนสายชมปลา ตอนบ่ายชมไม้ ตอนเย็น พระอาทิตย์ใกล้ลับขอบฟ้าชมนก ดังนี้ *เรื่อยเรื่อยมารอนรอน ทิพากรจะตกต่ำ สนธยาจะใกล้ค่ำ คำนึงหน้าเจ้าตราตรู* (กรมศิลปากร, 2545) ตอนค่ำทรงนึกถึงบรรยากาศตอนที่พระองค์เคยอยู่กับนางอันเป็นที่รักผ่านบทเห่กาพย์และบทเห่สรวล ตอนดึกทรงรำครวญถึงนางอันเป็นที่รักผ่านบทเห่ครวญ ดังนี้ *เรื่อยเรื่อยมารอนรอน สุริยาจรเข้าสายัณห์ เรือรองส่องสีจันทร์ ส่องแสงกล้าน้ำพิศวง* (กรมศิลปากร, 2545)

ส่วนกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงนั้น เมื่อพิจารณาจากตัวบทแล้ว เห็นได้ว่าเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงแต่งขึ้นในระหว่างการเดินทางด้วยกระบวนพยุหยาตราสถลมารค ไปยังพระตำหนักธารเกษม เพราะเนื้อความในตอนต้นทรงกล่าวไว้ว่า

เกลื่อนกรูหมู่จัตุรงค์	เพนกัณกงบเรียบเรียงไป
ทรงช้างระวางใน	เทพลิลาลหลังคาทอง
เกลื่อนกรูหมู่แห่ห้อม	เรียงไสว
เสด็จพุดตาลทองไคล	หว่างเชื้อง
ทรงช้างระวางใน	มีชื่อ
เทพลิลาลเื้อง	ย่างแห่น้ำหลังดี

(กรมศิลปากร, 2545)

สำหรับปีที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ทรงแต่งกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงและกาพย์เห่เรื่อนั้น ต้องพิจารณาจากการเสด็จพระราชดำเนินไปพระพุทธบาท สระบุรีของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทั้งนี้ ตามข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ระบุว่า (อ้างจากปราชญ์ เครือทอง, 2558) ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีการจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคและทางสถลมารค เพื่อไปทำบุญแทบทุกปี

โดยจะเสด็จพระราชดำเนินไปพระพุทธรูป สระเบบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี แต่หากปีใดทรงพระประชวรก็จะงดเว้น เพราะระยะทางลำบาก ทุรกันดาร และกินเวลาหลายวัน

ปราชญ์ เครือทอง (2558) ให้ข้อสันนิษฐานว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร อาจแต่งกายให้เรือขึ้นในโอกาสใดโอกาสหนึ่งที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค (อย่างใหญ่) ซึ่งจัดขึ้นด้วยกัน 2 ครั้ง คือ ใน พ.ศ. 2277 ครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปวัดป่าโมก เมืองวิเศษไชยชาญ เนื่องในโอกาสปฏิสังขรณ์วัด และครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2282 ครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธชินราช เมืองพิษณุโลก ทั้งนี้จากการสันนิษฐานของ ปราชญ์ เครือทอง ดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้เขียนบทความเกิดข้อสงสัย 2 ประเด็น ดังนี้

1. หากเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงแต่งกายให้เรือ เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จพระราชดำเนินไปวัดป่าโมก เมืองวิเศษไชยชาญ เมื่อ พ.ศ. 2277 เนื่องในโอกาสปฏิสังขรณ์วัดก็แสดงให้เห็นว่าเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร จะต้องทรงแต่งกายให้เรือก่อนนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวง ซึ่งในขณะนั้นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรยังไม่ได้ดำรงตำแหน่งวังหน้าหรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงดำรงตำแหน่งวังหน้าหรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อ พ.ศ. 2284) ทั้งนี้เนื้อความจากบทเห่กาก็ได้แสดงให้เห็นพฤติกรรมของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่ลักลอบเป็นชู้กับเจ้าฟ้าสังวาลย์ พระสนมของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยสะท้อนผ่านตัวละคร คือ พญาครุฑกับนางกาก็ อันเป็นผลให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรถูกลงพระราชอาญา ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2298 หลังจากที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรดำรงตำแหน่งวังหน้าหรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว จึงเป็นไปได้ที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร จะทรงแต่งกายให้เรือเมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จพระราชดำเนินไปวัดป่าโมก เมืองวิเศษไชยชาญ เมื่อ พ.ศ. 2277

2. เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไม่น่าจะทรงแต่งกายให้เรือในครั้งที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธชินราชที่เมืองพิษณุโลก เพราะเนื้อความในกายให้เรือไม่ได้พรรณนาให้เห็นเส้นทาง การเดินทางไปเมืองพิษณุโลก หรือพรรณนาเรื่อง การนมัสการพระพุทธชินราชเอาไว้ แต่เมื่อตรวจสอบรายละเอียดจากกายให้เรือโคลงประพาสธารทองแดง จึงทราบรายละเอียดที่แน่ชัดว่าเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ทรงพระนิพนธ์กายให้เรือเมื่อครั้งที่ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปนมัสการพระพุทธรูป สระเบบุรี เพราะเนื้อความจากกายให้เรือโคลงประพาสธารทองแดง ได้กล่าวถึงความงดงามของธรรมชาติบริเวณพระพุทธรูป สระเบบุรี

ผู้เขียนบทความขอเสนอความคิดเห็นว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร อาจทรงแต่งกายให้เรือในปีใดปีหนึ่งระหว่าง พ.ศ. 2294 - 2301 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่พระมหานาควัดท่าทราย แต่งบุญโฉวาท คำฉันท์ (วิพุธโสภณวงศ์, 2550) เมื่อครั้งตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปนมัสการพระพุทธรูป สระเบบุรี เพราะเมื่อพิจารณาเนื้อความจากบุญโฉวาทคำฉันท์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จพระราชดำเนินไปพระพุทธรูป สระเบบุรี จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับกายให้เรือและกายให้เรือโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร กล่าวคือ

ในบุญโณวาทคำฉันท์ มีการกล่าวถึงการเสด็จพระราชดำเนินไปพระพุทธรบาท สระบุรี ด้วยกระบวนพยุหยาตราชลมารคและสถลมารค โดยเนื้อความในส่วนที่เกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินด้วยกระบวนพยุหยาตราชลมารคแจ้งเอาไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เสด็จประทับเรือพระที่นั่ง ดังความว่า

เสด็จทรงที่นั่งสุวรรณา- วบุษบกไพชยนต์
เมินแมนพิมานอมรฤกล ก็ประเทิดประทักกาย

(กรมศิลปากร, 2545)

ความจากบุญโณวาทคำฉันท์ข้างต้น สอดคล้องกับเนื้อความในภาพให้เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เพราะจะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่ง ดังความว่า

พระเสด็จโดยแคนชล ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย พายอ่อนหยับจับงามอน

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 201)

นอกจากนี้ เนื้อความในบุญโณวาทคำฉันท์ได้กล่าวต่อไปว่า หลังจากกระบวนเสด็จพยุหยาตราชลมารคมาถึงยังบริเวณท่าเจ้าสนุกแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงเสด็จพระราชดำเนินต่อด้วยกระบวนพยุหยาตราสถลมารค โดยเสด็จประทับบนพระคชาธาร ดังความว่า

ทรงพระคชาธาร ทรงเรือมหิทธิไกร
ดุจองค์สหัสไน- ยนิลทิไอยรา

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 332)

ความจากบุญโณวาทคำฉันท์ ดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น สอดคล้องกับเนื้อความในภาพห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ดังนี้

เกลื่อนกรูหม่จตุรงค์ เปนกัณกงเรียบเรียงไป
ทรงช้างระวางใน เทพลีลาหลังคาทอง
เกลื่อนกรูหม่แห่ห้อม เรียงไสว
เสด็จพุดตาลทองไคล หว่างเชื้อง
ทรงช้างระวางใน มีชื่อ
เทพลีลาเยื้อง ย่างแห่นหลังดี

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 219)

ด้วยความที่บุญโณวาทคำฉันท์ของพระมหานาควัดท่าทราย มีฉากบรรยายเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับภาพยี่ห่อ ภาพยี่ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร จึงทำให้ผู้เขียนบทความสันนิษฐานว่า เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงแต่งภาพยี่ห่อในคราวเดียวกับพระมหานาค วัดท่าทราย แต่งบุญโณวาทคำฉันท์

ผู้เขียนบทความยังมีข้อสันนิษฐานอีกว่า การเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาท สระบุรีนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จพระราชดำเนินด้วยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคน้อย เนื่องจากเรือที่เข้าร่วมกระบวน ไม่ครบตามจำนวนเรือที่เคยเข้าร่วมกระบวนพยุหยาตราใหญ่ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

2. เนื้อหาของภาพยี่ห่อเรือ

แม้ว่าหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จะกล่าวถึงเนื้อหาของภาพยี่ห่อเรือเอาไว้แล้ว แต่ผู้เขียนบทความมีความเห็นว่า ยังมีรายละเอียดอื่น ๆ ที่ควรนำเสนอ ดังนั้นจึงขอนำเสนอรายละเอียดต่าง ๆ ที่ควรทราบ ดังนี้

2.1 เรือที่เข้าร่วมกระบวน

จากการศึกษาตัวบทภาพยี่ห่ออย่างละเอียด พบว่า เรือที่เข้าร่วมกระบวนแบ่งออกเป็นเรือประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งรอง เรือคู่ชัก เรือรูปสัตว์ สำหรับเรือพระที่นั่งทรงที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เสด็จประทับไปพระพุทธบาท สระบุรีนั้น เมื่อนำตัวบทภาพยี่ห่อไปตรวจสอบกับชื่อเรือตามที่ปรากฏในหนังสือร่วมกระบวนแห่งพยุหยาตราชลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว (กรมศิลปากร, 2530) ได้ความได้ว่า เรือพระที่นั่งทรง คือ เรือพระที่นั่งศรีพินาไนชัย ตั้งชั้น 3 กิ่งพื้นดำ ตามที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงกล่าวไว้ ดังนี้

ปางเสด็จประเวศด้าว	ชลาลัย
ทรงรัตนพินาไนชัย	กิ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวงพลไกร	แห่นแห่
เรือกระบวนต้นแพรว	เพริศพริ้งพายทอง

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 201)

นอกจากเรือพระที่นั่งทรงแล้วในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคน้อย ยังมีเรือพระที่นั่งรองเข้าร่วมกระบวนด้วย 4 ลำ ได้แก่ เรือพระที่นั่งครุฑ เรือพระที่นั่งไกรสรมุข เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์ สำหรับเรือที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรประทับ คือ เรือพระที่นั่งเอกไชยพื้นแดง ซึ่งเป็นเรือประจำตำแหน่งวังหน้าหรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ส่วนเรือลำอื่น ๆ ที่เข้าร่วมกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคน้อย ได้แก่ เรือไชย มี 2 ลำ แล่นคู่กัน คือ เรือเอกไชยเหินหวา เรือเอกไชยหลาวทอง จากนั้นตามด้วยเรือเหล่าแสนยารที่มีหัวเรือเป็นรูปสัตว์ โดยแบ่งเป็นคู่ ดังนี้

1. เรือคชสีห์	ได้แก่	เรือคชสีห์ใหญ่
เรือคชสีห์น้อย	สมุหพระกลาโหม
พระยาสุรเสนา
2. เรือราชสีห์	ได้แก่	เรือราชสีห์ใหญ่
เรือราชสีห์น้อย	สมุหนายก
พระยามหาอำมาตย์
3. เรือม้า	ได้แก่	เรือม้า
เรือม้าน้ำ	พระยาราชนิกุล
หมื่นศรีสทเทพ
4. เรือสิงห์	ได้แก่	เรือสิงห์รัตนาค
เรือสิงห์หาศนาวา	
5. เรือนาค	ได้แก่	เรือนาคเหรา
เรือนาคवासูกรี
เรือนาคอุดรราช
เรือนาคนายก
เรือนาคจักรคทาทวนทอง
เรือนาคถบองรัตน์	จมื่นสรพรเพชภักดี
จมื่นศรีเสาวลักษณ์
6. เรือมังกร	ได้แก่	เรือมกรมหามหัทศจรย์
เรือมกรมหามหรรณพเดช
เรือมกรเตร็จไตรภพ
เรือมกรจบจักรพาฬ	
7. เรือเลียงผา	ได้แก่	เรือเลียงผาใหญ่
เรือเลียงผา	พระเทพอรชุน
หมื่นนรินทเสนี
8. เรืออินทรี			

รายชื่อเรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งรอง ตลอดจนเรือเหล่าแสนยากรที่กล่าวมาข้างต้น หากนำมาจัดเป็นแผนผังไว้กระบวนพยุหยาตราทางชลมารคน้อย ตามที่ปรากฏในภาพให้เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร อาจจัดเป็นรูปไว้กระบวนได้ ดังนี้

เรือเหล่าแสนยากรที่เข้ารีวกระบวนนำเสด็จ

เรือพระที่นั่งทรง

เรือพระที่นั่งศรีพิมานไชย

(สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ประทับ)

เรือพระที่นั่งรอง

เรือพระที่นั่งครุฑ

เรือพระที่นั่งไกรสรमुख

เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย

เรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์

เรือเอกไชยเหินหา

เรือเอกไชยหลาวทอง

เรือพระที่นั่งเอกไชยพินแดง

(เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ประทับ)

เรือคชสีห์ใหญ่

เรือคชสีห์น้อย

เรือราชสีห์ใหญ่

เรือราชสีห์น้อย

เรือม้าใหญ่

เรือม้าน้ำ

เรือสิงห์รัตนาค

เรือสิงห์ทศนาวา

เรือนาคเหรา

เรือนาควาสกรี

เรือมังกร

เรือมังกร

เรือเลียงผาใหญ่

เรือเลียงผา

เรืออินทรี

เรืออินทรี

ริวกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคน้อย ที่ปรากฏในภาพยนต์เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

จัดทำแผนผังโดย: ว่าที่ร้อยตรี ดร. ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ

2.2 อารมณ์ของกวี

กาพย์เห่เรือได้แสดงให้เห็นอารมณ์ของกวีในด้านต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมและชีวิตประจำวันของมนุษย์ แม้ว่าอารมณ์ของกวีที่แสดงออกมาในบางครั้ง อาจมีความเป็นปัจเจกอยู่บ้าง แต่ความเป็นปัจเจกนั้น ยังมีความเป็นสากล เพราะอารมณ์ของกวีที่แสดงออกมา เป็นอารมณ์พื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนมีเหมือนกัน เช่น ความภูมิใจในวัฒนธรรม ความสุข ความทุกข์ อันเนื่องมาจากความรัก ดังนั้นอารมณ์กวีที่น่าสนใจจากกาพย์เห่เรือ จึงมีดังนี้

2.2.1 ความภูมิใจในวัฒนธรรม

บทเห่ชมกระบวนเรือแสดงให้เห็นว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงมีความภูมิใจในความงดงามอลังการของกระบวนเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค จึงทรงพรรณนาแบบเก็บรายละเอียดทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของความสวยงาม และความอลังการของเรือลำต่าง ๆ ที่อยู่ในริ้วกระบวน ดังความว่า

พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามอน
นาวาแน่นเป็นขนัด	ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
เรือริ้วทิวธงสลอน	สาครลั่นครั่นครื้นฟอง
เรือครุฑยุคนาคหิว	ลิวลอยมาพาผันผยอง
พลพายกรายพายทอง	ร้องโห่เหอโห่เหมา
สรमुखขลุ่ยด้น	เพียงพิมานผ่านเมฆา
ม่านกรองทองรจนา	หลังคาแดงแย่งมังกร
สมรรถไชยไกรกาบแก้ว	แสงแววจับจับสาคร
เรียบเรียงเคียงคู่จร	ดั่งร้อนฟ้ามาแดนดิน
สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย	งามชดช้อยลอยหลังลินธุ์
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์	ลินลาคเลื่อนเตือนตาชม
เรือไชยไวย่องวิ่ง	รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
เสียงเล่าเร้าระดม	ห่มท่ายเย็นเดินคู่กัน
คชสีห์ที่ผาดเฟ่น	ดุตั้งเป็นเห็นขบขัน
ราชสีห์ที่ยืนยัน	คันสองคู่ดูยิ่งยง
เรือม้าน้ำมุ่นน้ำ	แล่นเฉื่อยฉ่ำล่ำระหง
เพียงม้าอาชาทรง	องค์พระพายผายผันผยอง
เรือสิงห์วิ่งผ่นโผน	โจนตามคลื่นผืนผาฟอง
ดูยิ่งสิงห์ล่ำฟอง	เป็นแถวท่องล่องตามกัน
นาคาหน้าดังเป็น	ดูเขม้นเห็นขบขัน
มังกรถอนพายพัน	ทันแข่งหน้าวาสุกรี

เสียงผาง่าท้าโผน
นาวาหน้าอินทรี
ดนตรีมี้องอล
ให้อีกครีกครั้นโครม

เพียงโจนไปในวารี
มีปีกเหมือนเลื่อนลอยโผน
ก้องกาหลพลแห่โหม
โสมนัสขึ้นรีนเริงพล

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 201-202)

บทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นความภูมิใจของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ที่ทรงมีต่อวัฒนธรรมอันงดงาม โดยทรงภูมิใจในความอลังการของกระบวนพยุหยาตราที่กำลังเคลื่อนกระบวนไปตามลำน้ำ เสียงกระทุ้งเสาที่ระคนกับเสียงโห่ร้องของฝีพาย ทำให้พระองค์เกิดความฮึกเหิม และภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนพยุหยาตรา

นอกจากนี้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรยังทรงภูมิใจในความสวยงามของเรือลำต่าง ๆ ที่อยู่ในริ้วกระบวน จึงทรงพรรณนาให้เห็นความสวยงามทางศิลปะของเรือลำต่าง ๆ โดยเริ่มตั้งแต่เรือพระที่นั่งทรงอันเพียบพร้อมไปด้วยพลแห่แห่น้อยอย่างคับคั่ง ประกอบกับพายสีทองที่ส่องแสงระยิบระยับ ส่งผลให้เรือพระที่นั่งทรงเกิดประกายแสงสวยงาม

จากนั้นทรงพรรณนาให้เห็นแสนยานุภาพของเรือรูปสัตว์ที่อยู่ในริ้วกระบวน ซึ่งล้วนประดับธงทิวปลิวไสว การเคลื่อนพลของกระบวนเรือทำให้เกิดเสียงดังสะท้อนทั่วผืนน้ำ ต่อมาทรงพรรณนาให้เห็นความสวยงามของเรือพระที่นั่งรองที่ตามหลังเรือพระที่นั่งทรง ได้แก่ เรือครุฑที่แม้จะล่องลอยบนผืนน้ำ แต่ทรงเห็นว่าราวกับลอยอยู่บนอากาศ เรือสรमुख (ไกรสรमुख) ที่ประดับไปด้วย मुखทั้งสี่ด้าน อีกทั้งยังประดับด้วยม่านทองมีหลังคาสีแดง ซึ่งมีความงดงามเหมือนกับวิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ เรือสมรรถไชยที่งดงาม สะท้อนแสงระยิบระยับไปกับลำน้ำ ลอยลำคู่กับเรือสรमुख (ไกรสรमुख) ดูราวเหมือนกับว่าลอยจากฟ้ามาสู่ดิน เรือสุวรรณหงส์ห้อยพู่ที่ดูเสมือนหงส์ อันเป็นพาหนะของพระพรหมกำลังลอยล่องอย่างช้า ๆ และอ่อนช้อย สะกดจิตใจให้จ้องมองอย่างไม่วางตา

ต่อมาเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงพรรณนาถึงเรือไชย (เรือเอกไชยเหินหาว เรือเอกไชยหลาวทอง) ที่แล่นบนผืนน้ำอย่างรวดเร็วเหมือนลมพัด เสียงเสาที่เจ้าพนักงานกระทุ้ง เพื่อให้จังหวะทำให้เรือทั้งสองลาลอยไปพร้อมกันอย่างสวยงาม จากนั้นทรงพรรณนาความอลังการของเรือรูปสัตว์ เริ่มตั้งแต่เรือคชสีห์ที่มีลักษณะแผ่นโผนราวกับมีชีวิต เรือราชสีห์ที่มีความงามสง่า เรือม้าที่มีใบหน้ามองลงไปใต้น้ำและแล่นไปอย่างช้า ๆ ดูราวกับว่าเป็นม้าพาหนะของพระพาย เรือสิงห์ที่เหมือนกำลังวิ่งแผ่นโผนและกระโจนไปตามผืนน้ำ เรือนาคก็ดูราวกับว่ามีชีวิต ทั้งยังสร้างความขบขันไม่น้อย เรือมังกรที่แล่นอย่างรวดเร็วจนมาทันเรือนาควาสกรี เรือเสียงผาที่อ้าเท้าแผ่นโผนกระโจนลงไปในน้ำ เรืออินทรีที่มีปีกดูเหมือนกับกำลังบิน ทั้งนี้เสียงดนตรีที่ดังเป็นจังหวะ ประกอบกับเสียงร้องแห่แห่นของกำลังพล ทำให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมีความรู้สึกชื่นชมยินดี และภาคภูมิใจที่ได้เห็นความอลังการของกระบวนเสด็จพยุหยาตรา

2.2.2 ความรัก

เมื่อศึกษาภาพยนต์เรื่องจะเห็นได้ว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงมีความละเอียดอ่อน ในเรื่องของความรัก และด้วยอำนาจของความรักจึงทำให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เกิดอารมณ์ภายในจิตใจ 2 ประการ คือ อารมณ์แห่งความสุข และอารมณ์แห่งความทุกข์ ทั้งนี้คนเราเมื่อสมหวังกับความรัก ก็จะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุข ไม่ว่าจะทำอะไรก็มีแต่ความสดชื่นแจ่มใส ดังเช่น เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรในยามที่ความรักของพระองค์สมหวังพระองค์ก็มีความสุข ดังนั้นจึงทรงพรรณนาให้เห็นว่า ชีวิตตลอดทั้งวันของพระองค์มีแต่ความสุข ทั้งนี้เนื้อความจากบทแห่งสวางสได้สะท้อนให้เห็นว่าเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงมีความสุขยิ่งนัก ในยามที่นางอันเป็นที่รักของพระองค์อยู่เคียงข้าง ดังความว่า

พิศรูปกีนารัก	พิศพักตร์ก็น่าชม
อันแอ้นอรเอวกลม	ชมขวัญน้องต้องตาชาย
ใครเห็นเป็นขวัญเนตร	ลืมหุ่กซ์เทวษเจตน์จงหมาย
มาดनुชสุดเสมอกาย	บ่วายรักลักนาที

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 210)

คู่รักทุกคู่เมื่อได้อยู่ใกล้กันก็มีความสุข ในทางตรงข้าม หากจากกันเมื่อใด ความทุกข์มักเกิดขึ้นเสมอ สำหรับเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรจะทรงเป็นทุกข์อย่างยิ่งในยามที่พระองค์กับนางอันเป็นที่รักต้องจากกัน ดังที่ทรงกล่าวไว้ในบทเห่ครวญ ความว่า

แต่เช้าเท่าถึงเย็น	กล่ำกลืนเชียวเป็นอาจิม
ชายใดในแผ่นดิน	ไม่เหมือนพี่ที่ตรอมใจ

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 214)

2.2.3 ความภาคภูมิใจในตัวเอง

ภาพยนต์เรื่องแสดงให้เห็นความภาคภูมิใจของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่ทรงมีต่อนางอันเป็นที่รัก เนื่องจากนางนั้นมีความเป็นแม่ศรีเรือน ทั้งยังมีความสามารถในการทรงมาลัย ร้อยอุบะ และอบผ้าให้มีกลิ่นหอม ดังความจากบทเห่ชมไม้ ดังนี้

ประยงค์ทรงพวงห้อย	ระย้าอุยห้อยพวงกรอง
เหมือนอุบะนวลละออง	เจ้าแขวนไว้ให้เรียมชม

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 204)

สาวหยุดพุทธชาด
นิก้องกรองมาลัย

บานเกลื่อนกลาดดาซาไป
วางให้พี่ข้างที่นอน

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 204)

เต็งเตี้ยแก้วกาหลง
หอมอยู่ไม่รู้หาย

บานบุษบงส่งกลิ่นอาย
คล้ายกลิ่นผ้าเจ้าตราตรู

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 204)

2.2.4 ความคิดถึงนาง

ความจากกาพย์เห่เรือแสดงให้เห็นว่า เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศทรงคิดถึงนางอันเป็นที่รักตลอดเวลา ดังจะเห็นได้ว่าหลังจากที่ทรงพรรณนากระบวนเรือเสร็จสิ้น พระองค์ยังได้แสดงความคิดถึงนางในบทเห่ชมปลา บทเห่ชมไม้ บทเห่ชมนก บทเห่สังวาส บทเห่ครวญ โดยในที่นี้ขอยกตัวอย่างจากบทเห่ชมนก ดังนี้

เรื่อยเรื่อยมารอนรอน
สนธยาจะใกล้ค่ำ
เรื่อยเรื่อยมาเรียงเรียง
ตัวเดียวมาพลัดคู่
เห็นฝูงยุงรำพ้อน
สร้อยทองย่องเยื้องชาย
สาลิมาตามคู่
แต่พี่นี้อวรณ์
นางนวลนวลน่ารัก
แก้วพี่นี้สุดนวล
นกแก้วแจ้วแจ้วเสียง
เหมือนพี่นี้ประคอง
ไก่อ๊มาตัวเดียว
เหมือนพราจากนงเยาว์

ทิพากระจะตกต่ำ
คำนึงหน้าเจ้าตราตรู
นกบินเฉียงไปทั้งหมู่
เหมือนพื่ออยู่ผู้เดียวดาย
คิดบังอรรอนรำกราย
เหมือนสายสวาทนวยจร
ชมกันอยู่คู่สมสมร
ห่อนเห็นเจ้าเศร้าใจครวญ
ไม่นวลพักตร์เหมือนทรมสงวน
ดั่งนางฟ้าหน้าไยยอง
จับไม้เรียงเคียงคู่สอง
รับขวัญน้องต้องมือเรา
เดินท่องเที่ยวเลี้ยวเหลี่ยมเขา
เปล่าใจเปลี่ยวเหลียวหานาง

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 205)

จากบทประพันธ์ที่ยกมาจะเห็นได้ว่าเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ ทรงแสดงความคิดถึงนางอันเป็นที่รักตลอดเวลา โดยการพรรณนาในบทนี้ เริ่มจากความคิดถึงนางอันเป็นที่รักของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศที่เกิดขึ้นในเวลาเย็น ซึ่งตรงกับเวลาที่นกบินกลับรัง เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศจึงทรงนำธรรมชาติ ลักษณะ ตลอดจนกิจวัตรของนกที่ทรงเห็นในขณะนั้นมาพรรณนาพร้อมกับลักษณะและกิจวัตรของนางที่พระองค์รัก กล่าวคือ

ทรงพรรณนาให้เห็นว่ามีนกตัวหนึ่งที่พลัดคู่บินอยู่ตัวเดียว จึงทรงพรรณนาให้สอดคล้องกับพระอารมณ์ในขณะนั้นที่ทรงอยู่เพียงลำพังเช่นกัน ต่อมาทรงพรรณนาถึงนกยูงที่กำลังรำฟ้อน ทำให้พระองค์คิดถึงท่วงท่าการรำรำของนาง ทรงเห็นนกสร้อยทองที่กำลังเดินเยื้องย่างก็ทำให้ทรงคิดถึงนางในขณะที่นางกำลังเดิน ทรงเห็นนกสาธิตาที่มาด้วยกัน จึงทำให้พระองค์เกิดความเศร้าใจ ทรงเห็นนกนางนวลที่มีความน่ารัก จึงทำให้พระองค์คิดถึงใบหน้าอันนวลงามของนาง ทรงเห็นนกแก้วส่งเสียงใสเกาะกิ่งไม้คู่กัน จึงทำให้ทรงคิดถึงเมื่อยามที่พระองค์กับนางอยู่ด้วยกัน ครั้นทรงเห็นไก่ฟ้าที่มาจากเพียงตัวเดียว ก็ทรงเปรียบเทียบกับพระองค์ในขณะนั้นที่กำลังเปลี่ยวเหงาเพราะคิดถึงนาง เป็นต้น

3. เนื้อหาของภาพห่อโคลงประพาสธารทองแดง

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในส่วนที่เป็นบทวิเคราะห์ของภาพห่อโคลงประพาสธารทองแดงจากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จะเห็นได้ว่า หนังสือเล่มดังกล่าว เน้นการวิเคราะห์ด้านวรรณศิลป์เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นผู้เขียนบทความจึงขอเสนอประเด็นอื่น ๆ ที่เหมาะสมสำหรับครูในการนำไปประยุกต์ใช้ในการสอน ทั้งนี้การศึกษากาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง จะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจตัวตนและอารมณ์ของกวี ทั้งยังช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ดังนี้

3.1 ตัวตนของกวี

การศึกษากาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ช่วยให้เห็นตัวตนของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ในมุมมองหนึ่งว่า ทรงเป็นผู้รักธรรมชาติ ทรงมีความสุขที่ได้เที่ยวชมธรรมชาติ เพราะธรรมชาติทำให้พระองค์สนุกสนาน มีเสียงหัวเราะ ดังที่ทรงกล่าวว่า

เที่ยวเล่นเปนเกษมสุข	แสนสิ่งสนุกปลุกใจหวัง
เร่ร้ายผายผาดผั่ง	หวั่วกรีนขึ้นชมไพร
สุขเกษมเปรมหน้าเหลือบ	ลืมหลับ
แสนสนุกปลุกใจหวัง	วังหรี
เดินร้ายผายผ่นยัง	ชายป่า
หวั่วกรีนขึ้นชี้	ล่องน้ำชวนแล

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 220)

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการได้เที่ยวชมธรรมชาติ ทำให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงมีพระทัยเบิกบาน ดังความว่า

ลมพัดมาเรื่อยเรื่อย	เย็นชวยเฉื่อยสำราญใจ
ปูผ่านนอนหลับใน	ไต้ร่มไม้ไทรสาข
ลมพัดมาเฉื่อยชื้อ	เย็นใจ
ปูผ่านนอนหลับไหล	กลาดกลุ้ม

พุกหมอนเรียบกันไป

หลายเหล่า

นอนอยู่ใต้ไทรผู้ม

ร่มไม้ไพศาล

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 247)

ธรรมชาติไม่เพียงให้ความสุขแก่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเท่านั้น แต่ยังทำให้ทรงคิดถึงนางอันเป็นที่รักด้วย ดังความว่า

กล้วยไม้ห้อยต่ำเตี้ย

นมตำเรียเรียทางไป

หอมหวังวังเวงใจ

ว่ากลืนแก้วแล้วเรียมเหลียว

กล้วยไม้ห้อยย้อยคลี

ดวงไสว

นมตำเรียรายไป

กลืนกล้ำ

หอมหวังวังเวงใจ

รสราค

ว่ากลืนแก้วแล้วข้า

หุยดยิ่งแลเหลียว

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 239)

นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงรักธรรมชาติแล้ว ภาพย่นย่อโคลงประพาสธารทองแดง ยังแสดงให้เห็นอีกว่าพระองค์เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง ดังที่ทรงประกาศว่า ผลงานของพระองค์จะดำรงอยู่คู่โลก และมีผู้คนชื่นชอบไปตราบนานเท่านาน ดังนี้

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

ไชยเชษฐสุริย์วงศ์เพียร

แต่งไว้ให้สถิตเสถียร

จำเนียรกาลนานสืบไป

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเจ้า

ทรงเขียน

ไชยเชษฐสุริย์วงศ์เพียร

เลิศล้ำ

แต่งไว้ให้สถิตเสถียร

ในโลกย์

จำเนียรกาลนานชั่ว

อ่านอ้างสรรเสริญ

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 248)

นอกจากนี้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรยังทรงกล่าวอีกว่า การที่จะอ่านพระนิพนธ์ของพระองค์ให้เกิดความไพเราะ ต้องให้ผู้รู้วิธีอ่านทำนองเสนาะเป็นผู้อ่านจึงจะได้รรถรส ส่วนผู้ไม่รู้วิธีอ่านทำนองเสนาะไม่เหมาะกับการอ่านพระนิพนธ์ของพระองค์ เพราะจะทำให้เสียรรถรสของถ้อยคำไป ดังที่ทรงกล่าวไว้ในโคลงสองบทสุดท้าย ดังนี้

อักษรเรียบริ้อยถ้อย	คำเพราะ
ผู้รู้่านสารเสนาะ	เรื่อยหรี
บรูอ่านไม่เหมาะ	ตรงเท้ง ไปนา
ทำให้โคลงทั้งนี้	ชั่วช้าเสียไป
อักษรสรรค์สร้างช่วง	ชูปจาน
โคลงก็เพราะเสนาะสาร	แต่งไว้
ผู้รู้่านกลอนการ	พาขึ้น ใจนา
ผู้บรูอ่านให้	ขัดข้องเสียโคลง

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 249)

3.2 อารมณ์ของกวี

เนื่องจากกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงเป็นวรรณคดีที่ไม่ยาวนาน ดังนั้นจึงพบการแสดงอารมณ์ของกวีเพียงเล็กน้อย เช่น ทรงเป็นผู้มีใจกว้าง โดยทรงอนุญาตให้นักปราชญ์ช่วยแก้ไขผลงาน หากพบข้อผิดพลาด โดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงแจ้งว่าผลงานของพระองค์นั้น หากนักปราชญ์ท่านใดอ่านแล้วเห็นว่ามีข้อผิดพลาดก็ขอให้ช่วยแก้ไขข้อผิดพลาดนั้น ดังความว่า

จบเสร็จชมนกไม้	ในแหล่งไพรพนัสสถาน
หญิงชายฟังสำราญ	ที่ผิอ่านวานแถมเขียน
จบเสร็จชมนกไม้	โคลงการ
ชมแหล่งไพรพนัสสถาน	เถื่อนกว้าง
หญิงชายชื่นชมบาน	ใจโลกย์
ใครอ่านวานแถมบ้าง	ช่วยแถมเขียนลง

(กรมศิลปากร, 2545, หน้า 248)

สรุป

การศึกษาพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักช์ เป็นการศึกษาเพื่อแนะนำแนวทางในการสอนกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงและกาพย์เห่เรือ สำหรับครูผู้สอนภาษาไทย โดยประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการนำไปสอน ซึ่งผู้เขียนบทความใคร่นำเสนอ จากการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ประเด็นเรื่องภูมิหลังและประเด็นด้านเนื้อหา

ประเด็นเรื่องภูมิหลังที่ครูภาษาไทยควรนำไปประยุกต์ในการสอน คือ ช่วงเวลาในการแต่งกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงและกาพย์เห่เรือ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงแต่งกาพย์ทั้ง 2 เรื่อง ในช่วงเวลาเดียวกัน กล่าวคือ แต่งเมื่อครั้งตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปนมัสการพระพุทธบาท สระบุรี

ประมาณ พ.ศ. 2294 - 2301 โดยทรงแต่งกาพย์เห่เรือขึ้นก่อน แล้วตามด้วยกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ทั้งนี้การเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาท สวรรค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น เสด็จพระราชดำเนินด้วยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคน้อย เพราะเรือที่เข้าริ้วกระบวน มีไม่ครบตามจำนวนเรือที่เคยเข้าริ้วกระบวนพยุหยาตราใหญ่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ประเด็นด้านเนื้อหาที่ครูภาษาไทยควรนำไปประยุกต์ในการสอนนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจจากกาพย์เห่เรือ คือ 1) เรือประเภทต่าง ๆ ที่อยู่ในริ้วกระบวน ได้แก่ เรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งรอง เรือรูปสัตว์ เรือคู่ชัก 2) อารมณ์ของกวี ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงมีความภูมิใจในวัฒนธรรม ทรงมีความสุขและความทุกข์จากความรัก ทรงมีความภาคภูมิใจในตัวเอง และทรงคิดถึงนางอันเป็นที่รักอยู่ตลอดเวลา สำหรับประเด็นที่น่าสนใจในกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ได้แก่ 1) ตัวตนของกวี โดยผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงเป็นผู้รักธรรมชาติ ทรงมีความสุขที่ได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ทรงมีพระอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ และทรงมีความเชื่อมั่นในตนเอง 2) อารมณ์ของกวี จากการศึกษพบว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงเป็นผู้มีใจกว้าง โดยทรงอนุญาตให้ผู้อ่านแก้ไขงานของพระองค์ได้หากพบข้อผิดพลาด

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2530). *ริ้วกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จำลองจากต้นฉบับหนังสือสมุดไทยของหอสมุดแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2545). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 3* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2516). *เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร พระประวดี และพระนิพนธ์ทร้อยกรอง* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- ธนศ เวศร์ภาดา. (2548). *ภาพย่นโคลงประพาสธารทองแดง*. ใน *แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2549). *ภาพย่นเหเรือ*. ใน *แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม 4*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- ปราชญ์ เครือทอง. (2558). *วรรณคดีขี้สงสัย*. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- พรพรรณ ธารานุมาศ. (2537). *วรรณคดีศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- วิพุธ โสภวงศ์. (2550). *บุญโณวาทคำฉันท์ ใน นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2555 ก). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2555 ข). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- อิงอร สุพันธุ์วณิช. (2565). *วิเคราะห์เจาะลึกวรรณคดีไทยในแบบเรียนมัธยมศึกษา*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.